

Azərbaycanın multikulturalist ənənəli dövlət siyasəti beynəlxalq münasibətlər sistemində

(Azərbaycanda və xaricdə keçirilən simpozium, forum, konfrans materialları əsasında)

Bəşər mədəniyyəti və sivilizasiyasını meydana çıxma, tərəqqi və inkişafı tarixinə nəzər yetirdikdə, çox maraqlı və diqqət cəlb edən cəhətlərin şahidi olur. Bu, prosesin ikili xarakter daşımından irəli gelir.

Məlum həqiqətdir ki, bu tərəqqi, bu inkişaf heç də bütün zamanlarda ziddiyətsiz və maneəsiz inkişaf yolu keçməmişdir. Buradakı mövqə və baxışlar—mütərəqqi ideyaların tərəfdarları bir mövqədən çıxış etmiş, bununla razılaşmayan tərəflər isə, bu baxışların əleyhina çıxmışdır.

Bele bir mövqə bütün ictimai-siyasi proseslərə və düşüncə tərzinə aid olğunu kimi, böyük tarixi keçmiş olan tolerantlıq və multikulturalizmin ənənələrinin araşdırılmasına aid olğımızda onlarca beynəlxalq əhəmiyyətli konfrans, simpozium, toplantı keçirilmişdir.

İş o yerdə gəlib çatmışdır ki, hətta bu beynəmiləl əhəmiyyətli tədbirin həyata keçirilməsinə bir çox hallarda etiraz edib qarşı çıxanlar fakt qarşısında qalaraq bu tədbirlərin iştirakçıları olmuşdur.

Elə burada tarixdə ilk dəfə Avropa dövlətlərinin öz ölkələrində deyil, Azərbaycanda 12-28 iyun 2015-ci ildə 50 dövlətin iştirakı ilə keçirilən idman oyunlarını xatırlayıb yada salmaq kifayət edər.

Təbiidir ki, burada zaman-zaman dünyaya meydan oxuyan, dünya müstəmləkəçilik sistemi yaradan, Böyük Britaniya müxtəlif tarixi savaşlarda və ədalətsiz yürüşlərdə iştirak edən Almaniya, Fransa, İtalya kimi qüdrətli dövlətlərlə yanaşı, beynəlxalq hüquq normalarının tələblərinə uyğun olaraq, ümumi əhalisinin sayı 1 milyona qədər və ya bir milyon olan və tarixdə "Cərdən" dövlət kimi tanınan Andorra — (69.900); Lixtensteyn — (36.800); Malta — (452.85); San-Marino — (32 min 576) iştirak etmişlər.

Ədalət naminə onu da etiraf etmək lazımdır ki, hətta bu beynəlxalq əhəmiyyətli yarışda elə dövlət olmuşdur ki, təkcə bir idmançı ilə təmsil olunmuşdur. Əslində bu da multikulturalist ənənələrin tətənəsədir, başqa şey deyildir. Bunu isə Azərbaycan multikulturalist ənənəli dövlət kimi dünyaya bəxş etmişdir.

Açığını desək, sözün geniş mənasında, multikulturalizm və tolerantlıq bizim zəmanəmizdə olduğu kimi, belə geniş formada yayılmamış, xalqları, millətləri, mədəniyyət və sivilizasiyaları birliyə və həmrəyliyə bu qədər geniş formada çağırılmamışdır.

Sadəcə olaraq, bu gün hər iki amil xalqımızın həyat tərzini formasına və düşüncə tərzini vəsittəsinə çevrilmişdir. İnkərolunmaz faktdır və tam reallıqdır ki, Azərbaycan tolerantlıq və multikultu-

ralizmi və onlarla bağlı olan ictimai-siyasi, milli-dini və ideoloji proseslər olğumızın sərhədlərini aşaraq, dünya xalqları arasında özüne nüfuzlu mövqə qazanmışdır.

Bunu sübüt edən faktlar kifayət qədərdir. Məlumdur ki, son 10-15 il ərzində sivilizasiyalar və mədəniyyətlərə rəsədi, dialoqa, dinlərə rəsədi, tolerantlıq və multikulturalizm problemlərinin araşdırılmasına aid olğımızda onlarca beynəlxalq əhəmiyyətli konfrans, simpozium, toplantı keçirilmişdir.

Bu isə xalqlar, dövlətlər—milli-ətnik qruplar arasında heç bir fərqliyənə, demokratianın prinsiplərinə, xalqların hüquq bərabərliyinə, tolerantlıq və multikulturalizmin prinsiplərinə əsaslanaraq adları çəkilən "Cərdən" dövlətlərinə də bərabərhüquqlu iştirakını təmin etmişdir.

Bu isə xalqlar, dövlətlər, mədəniyyət və sivilizasiyalar və nəhayət fərqli dini-etiqaq formalılarında bərabərliyin və ədalətin bərqərar olunması deməkdir.

Qısaçı, bu, xalqları beynəlxalq həmrəyliyə və bərabərliyə çağırın tolerant və multikultural ənənələr formasıdır.

Azərbaycan tolerantlıq və multikulturalizm siyaseti bu gün bir çox bitərəf dövlətlərin de ürəyinə yol açmışdır və onlar da bu əhəmiyyətli işə fəal surətdə qoşulmuşlar. Bu gün 2016-ci ilin yanvar ayında Avropanın 12-13 dövləti özlərinin dövlət siyasetində multikulturalizm ənənələrinə geniş yer verəcəklərini etiraf etmişlər. Bir misalı da, bize yaxın və qardaş olan Qazaxıstan dövlətinin multikulturalist siyaseti ilə bağlı xatırlayaq.

Lap bu yaxınlarda, 2016-ci ilin fevral ayının ortalarında Qazaxistanda baş verən bir hadisəni və bu hadisəyə ölkə Prezidenti Nursultan Nazarbayevin münasibətini xatırlamaq yaxşı olardı.

Nazarbayev demişdir: "Qazaxıstan əsrlərdən bəri çoxmillətli dövlət olmuşdur və bu gün də çoxmillətli dövlət olaraq qalır". Kim sizə hansı dildə müraciət edirsinə, siz də ona həmin dildə cavab verməlisiniz". Budur açıq milletçiliyin və şövinizmin qarşısına çəkilən siyər. Budur dövlət başçısının həyata keçirdiyi tolerantlıq və multikulturalist siyaset forması. Budur xalqları, dövlətləri, mədəniyyət və sivilizasiyaları və nəhayət dinləri həmrəyliyə, birliyə və qarşılıqlı əməkdaşlığı çağırın yol. Doğrusu, ən doğru yol da elə budur. Çünkü bir dövlət başçısı kimi Nazarbayev öz xalqının və başqa dünya xalqlarının yaşadıqları həyat tərzini tarixinə yaxşı bələd olan siyaset adamıdır. Qazaxıstan Prezidenti bu gün tolerantlı-

ğın və multikulturalizmin dövlət siyaseti forması kimi mövqə tutduğu bir vaxtda bu məsələyə çox vaxtında diqqət yetirməyi lazımlı bilməlidir.

Bu siyaset elə bir dövrlər mövcud olmuşdur ki, nə azlıqda qalan xalqların hüquqları var idi, nə də onların tam müstəqil formada öz mədəniyyət və sivilizasiyalarını inkişaf etdirmək hüquqları mövcud deyildir.

Bunun üçün elə həmin Nazarbayevin vətəninin keçmiş tarixinə diqqət yetirmək kifayət edər.

Nazarbayevin özünün dediyi kimi, çarizmin milli ucqarlarında həyata keçirdiyi təcavüzkarlıq, milli təzyiq və ayrı-seçkilik siyaseti sayəsində, onun ölkəsi çoxmillətli sürgünlər diyarına çəvrimişdir. Burada biz elə XX əsrin ortalarında çar Rusiyasının xalqımızın mütərəqqi ideyalı ziyanlarının Qazaxistana sürgün edilməsi faktını və onlara qarşı repressiyaları xatırlamaq kifayət edər. Biz artıq qeyd etdik ki, xalqlar, dövlətlər və sivilizasiyalar arasında münasibətlərə birmənəli baxış olmamışdır. Bunun üçün tarixin yaddaşında hələ çox təkzib olunmaz reallıqlar saxlanılmışdır.

Bunun üçün heç də o qədər uzaq tarixi keçmişə baş vurmaq lazımdır, elə 30-cu illərin ictimai-siyasi fikrində özüne nüfuz qazanan ingilis tarixçisi və sosioloqu Arnold Toyenbinin adını çəkib, onun "sivilizasiyalar tarixi mühakiməsi qarşısında" və orada təbliğ olunan ideyaları xatırlayıb yada salmaq bəs edər. Çünkü burada xalqlar, dövlətlər, mədəniyyət və dinlər bir-biri ilə dialoqa və əməkdaşlığı deyil, əksinə tarixin mühakiməsinə verilməsi məsələsini ortaya qoymuşdur.

Bundan daha kəskin və anti-humanist mövqədən biri kimi sonralar Harvard Universitetinin professoru Semuel Xanktinkton çıxış etmişdir.

Lakin mədəniyyət və sivilizasiyaları və nəhayət dinləri həmrəyliyə, birliyə və qarşılıqlı əməkdaşlığı çağırın yol. Doğrusu, ən doğru yol da elə budur. Çünkü bir dövlət başçısı kimi Nazarbayev öz xalqının və başqa dünya xalqlarının yaşadıqları həyat tərzini tarixinə yaxşı bələd olan siyaset adamıdır. Qazaxıstan Prezidenti bu gün tolerantlı-

ğın və mədəniyyətlər arasında körpü yaradın tolerant və multikulturalizm dövlət siyaseti haqqında.

Bu elə bir körpüdür ki, fərqli milli-ətnik mənşəli xalqları və dövlətləri, ciddi ideya fərqli və məsləkli dinləri, onların

yaradılmış olduğu mədəniyyət və sivilizasiyaları bir-biri ilə yaxınlaşdırır, öz aralarında dialoq principinə əsaslanan münasibətlər baş verən zaman ortaya çıxmışdır.

Bələ ki, hələ XX əsrin 70-ci illərində Amerika sosioloqu və siyasetçisi Xanktinkton kəskin ideoloji mübarizə getdiyi bir zamanda "Sivilizasiyaların toqquşması" adlı məqələ ilə çıxış etmişdir. Doğrusu, bu məqələ hələ o zamanlar dünya ideoloji-siyasi mübarizə arenasında birmənəli qarşılıqlı münasibətlər yaradırlar. Bu sözə, bir-biri ilə o qədər de yaxın və oxşar münasibətlərin olmasına baxmayaraq, onlar öz aralarında yeni daha yaxın və xoşməramlı münasibətlər yaradırlar. Bu körpü onları qarşılıqlı əməkdaşlığı yonəldir. Adı multikulturalizm olan bu güclü ideya təsirli formə xalqları, millətləri daha da yaxınlaşdırır və dost edir.

Bələ bir körpü, elə bu yaxınlarda multikulturalist və tolerantlıq ölkəsi kimi tanınan Azərbaycanla tarixi mədəniyyət və sivilizasiya diyarı kimi tanınan çoxmillətli Fransa arasında salınmışdır.

Oxucunun diqqətini bir qədər də bu na cəlb edək.

Bələ ki, 8 sentyabr 2015-ci ildə Azərbaycanın tolerant və multikulturalizm formalı dövlət siyaseti ölkəmizin sərhədlərini aşaraq Avropanın qədimi mədəniyyət və sivilizasiyalar beşinci kimi tanınan Fransada qərar tutdu. Bu ölkədə Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban Əliyevanın yaxından iştirakı ilə dini tolerantlıq: "Azərbaycanda bir gəye yaşamaq mədəniyyəti" mövzusunda konfrans keçirildi. Konfransın aparıcıları görkəmli politoloq Pyer Konesa Fransa cəmiyyətində tolerantlıq mövzusunun hər zaman aktual olduğunu bildirərək Azərbaycan tərəfindən bu sahədə atılan addimların əhəmiyyətinə dənisi.

(davamı növbəti saylarımda)

Azadə QULİYEVA,
AMEA-nın Fəlsəfə, Sosiologiya və
Hüquq İnstitutunun Beynəlxalq
münasibətlər və beynəlxalq
hüquq şöbəsinin elmi işçisi.

Həsən HÜSEYNOV,
İnstitutun dinişnəşliq və
mədəniyyətin fəlsəfi məsələləri şöbəsinin
aparıcı elmi işçisi.